

İslam devletleri, insanın beden ve ruh sağlığının toplum üzerindeki etkisini dikkate almış; tehlikeli boyutlara varabilecek hastalıkların sınırlandırılması, bulaşıcı hastalıklara yakalananların belirli yerlerde toplanması ve tedavi edilmesi amacıyla hastaneler açmışlardır. Devlet yöneticilerinin ve vakıfların destekleri, kimsesizlere ve sakatlara yardım etme isteği de hastanelerin açılmasında etkili olmuştur. Emeviler, bu doğrultuda VIII. yüzyılın başlarında cüzzamlı, kötürüm, âmâ, yatalak ve kimsesizleri barındırmak amacıyla İslam dünyasının ilk hastanesini kurmuşlardır. İslam dünyasında hastaneler için “**bimaristan, darüşşifa, darülafiye, darülmerda, şifaiyye, bimarhane, şifahane ve tımarhane**” gibi isimler kullanılmıştır.

El-Mustansiriye Medresesi

İlk tam teşekküllü hastane ise Abbasi halifesi **Harun Reşid** tarafından VIII. yüzyılın sonunda Bağdat'ta kurulmuştur. IX. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan hastaneler XIII. yüzyıla gelindiğinde İspanya, Fas, Tunus ve Mısır'dan Anadolu'ya kadar uzanan bölgede birçok şehirde **hizmet** vermiştir. Hastalıkların türüne göre farklı koşulların (**salonlar**) bulunduğu hastanelerin giderleri vakıf ve devlet eliyle karşılanmıştır. Bu hastanelerde ırk, din ve

mezhep ayırımı yapılmadan her hastanın tedavisi ücretsiz olarak yapılmıştır. Hastanelerde eczane, kütüphane ve öğrencilerin eğitim göreceği salonlar bulunurdu. **Abbasiler** Dönemi'nde hastane bulunmayan yerleşim yerlerindeki hastaları tedavi etmek, salgın hastalıklara ve doğal afetlere maruz kalanlara yardım götürmek için seyyar hastaneler hizmet vermeye başlamıştır. Bu hastaneler, içerisinde doktor, hemşire, hasta bakıcı, hizmetli; yatak, su, ilaç, ameliyat ve tecrit odaları bulunan bir karavanı andırmaktaydı. Toplumun her kesimine hizmet veren bu hastaneler, kendi eczanesine, mutfağına, terzihanesine ve kütüphanesine de sahipti.

İslam dünyasında saygın bir meslek olarak görülen hekimlik her **zaman** desteklenmiş ve hekimlerin eğitimine büyük önem verilmiştir. Hastaneler, ilk dönemlerde tıp eğitiminin de verildiği kurumlardı. Bu nedenle Abbasiler Dönemi'nde Bağdat'ta kurulan modern anlamdaki ilk hastanenin yanında büyük bir kütüphane de yer almıştır. Öğrenciler bu kütüphanelerde kitap okuyup eğitim görerek teorik tıp eğitimi, hastanelerde ise pratik tıp eğitimi almışlardır.

Tıp eğitimi X. yüzyılın sonunda üç farklı şekilde verilmekteydi. Bunlardan ilki Bağdat, Şam ve Kahire'deki gibi hastanelerde bulunan merkezlerde eğitim veren tıp okullarıydı. Bu merkezlerde ders salonları, kütüphaneler, eczaneler bir arada bulunurdu. İkincisi ise özel okullardı. Ünlü tıp bilgini er-Râzî'nin sahibi olduğu tıp okulu, bu okul türüne bir örnektir. Üçüncüsü ise ünlü bir hekimin yanında usta-çırak ilişkisi içinde verilen eğitimdi. Medreselerin kurulmasıyla birlikte ise tıp eğitimi medreselerde verilmeye başlanmış, yalnızca tıp eğitimi veren medreseler oluşturulmuştur.

İslam dünyasında tıp eğitimi veren medreselerden biri El-Mustansiriye Medresesiydi. Kur'an, hadis, fıkıh ve tıp alanında yükseköğretim seviyesinde eğitim veren ilk kurumlardan biri olan bu medrese, Abbasi halifesi Müstansır-Billah'ın isteğiyle 1234'de Bağdat'ta açılmıştır. Medresenin Darüttıp bölümünde teorik ve pratik tıp eğitimi birlikte verilmekteydi. Bu medresede Antik Yunan hekimlerinin Arapçaya çevrilmiş eserlerinin yanı sıra er-Râzî ve **İbn Sînâ** gibi İslam tıp bilginlerinin eserleri de okutulmuştur.

Müslüman hekimlerin tercih edildiği bu medresede, öğrencilere burs imkânı da sağlanmıştır. Talebeler, icazet belgesini almak suretiyle eğitimlerini tamamlamışlardır.

Tedavi sürecinde uygulanan ilaçların üretimi, etkinliği, güvenilirliği vb. konularla ilgilenen eczacılık, İslam dünyasında tıp bilimine bağlı olarak gelişme göstermiştir. Eczacılık ile ilgili faaliyetler, ilk dönemlerde hekimler tarafından yürütülür, hastalar için öngörülen ilaçlar

“**kökçü, otçu, attar**” adı verilen esnaflardan temin edilirdi. Abbasiler Dönemi’nde ise eczacılık kendine has bir yapıya sahip olmuştur. Bir attar dükkânından farklı olmasa da ilk eczane 765’te Bağdat’ta açılmıştır. IX. yüzyıldan itibaren içinde ayrı bir ilaç yapım laboratuvarı bulunan eczaneler ortaya çıkmış; bu eczanelerde toz, şurup, macun gibi türlü şekillerde ilaçlar üretilmiştir.

Kitab-ül Haşaiş adlı eserde bir ilacın yapımını anlatan minyatür